

SRBIJA: ODAKLE I KUDA?

PÉTER KÓKAI (PETAR KOKAI)

U Srbiji su 6. i 20. maja održani izbori na lokalnom, pokrajinskom nivou, kao i parlamentarni i predsednički izbori. Rezultati su u velikoj meri uticali na političaru scenu, Demokratska stranka je izgubila izbore i na kraju su potisnuti iz vlade. Dvojica lidera u Srbiji su dvojica političara, koji su već u vremenu Slobodana Miloševića, u devedesetim godinama imali ključne uloge i važne pozicije. Novi moto spoljne politike je podjednako otvaranje prema Istoku i Zapadu, a u unutrašnjoj politici se rađa jedan novi konflikt između Beograda i Novog Sada.

Ključne reči: Srbija, izbori, Tomislav Nikolić, Ivica Dačić.

*

Održani su 6. maja lokalni i pokrajinski izbori, a takođe i parlamentarni i predsednički izbori. Još pre ove izborne kampanje, februara 2012. godine dvojica mladih dramaturga iz Beograda su odlučili da se isprobaju u politici. Poslali su svoja motivaciona pisma na adrese više političkih partija i (neočekivano) postigli su zapanjujuće veliki uspeh: samo za nekoliko dana su postali članovi odbora za kulturu svake važnije partije! Kampanja je bila u toku, bili su potrebni novi ljudi i nove ideje, a mladi intelektualci su došli kao naručeni partijskim rukovodstvima. U nekim partijama su započele sledeće rasprave:

rasprave o tome gde i kakve pozicije mogu dobiti ovi novi Titani u svetu kulturne politike ako izbori budu uspešni... Zauzvrat, očekivali su od mladih da predstave svoja gledišta o politici, da izraze svoje zamisli o kulturnoj politici, kakav je njihov odnos prema partiji i političkom marketingu. Tekst o političkom marketingu, koje su Maja Pelević i Milan Marković poslali partijama, su svi veoma pozitivno ocenili, u nekim partijama su bili oduševljeni. Na ovaj način su se Maja i Milan učlanili u 7 partija za samo 9 dana.

Problem je bio u tome da su namere ovih dramaturga bile potpuno drugačije: oni su urednici pozorišnog časopisa "*Scena*" i sakupljali su podatke/materijal o položaju mladih umetnika u Srbiji i o tome koliko se mogu izborna obećanja političkih partija smatrati ozbiljnim, pogotovo ona da će posle izbora partija izvršiti departizaciju - dodelu pozicija i radnih mesta zasnovanu na partijskoj pripadnosti. Kao deo ove „provokativne igre” mladi dramaturzi su poslali poznati rad Jozefa Gebelsa, "Znanje i propaganda" iz 1928. godine kao deo materijala svog političkog marketinga. Gebels je bio Hitlerov ministar propagande. U tekstu su izmenili samo tri izraza: umesto propagande su koristili izraz politički marketing, umesto nacionalnog socijalizma su koristili odgovarajući izraz u zavisnosti od partijske ideologije (demokratija, socijalizam, liberalna demokratija itd.), a Hitlerovo ime su zamenili za ime predsednika odgovarajuće partije. Na ovaj način (jedva) izmenjen tekst je izazvao oduševljenje u izbornim štabovima važnijih srpskih partija, a ovo je došlo na videlo 8. maja, kada su Maja Pelević i Milan Marković održali javno čitanje na pres konferenciji gde su pričali o svom iskustvu.

"Mi nismo istraživački novinari, ali smo hteli da progovorimo o stvarima koje sve naše kolege znaju, međutim, nisu nikad postojali dokazi o tome. Ja sam, na primer, u jednoj partiji bila stavljena na kadrovsku listu za direktora jednog pozorišta. U drugoj partiji sam otvoreno rekla da bih htela da budem direktorka jednog drugog pozorišta i oni su bili vrlo voljni da stanu iza toga. Zaista je bilo šokantno da su sve partije pozitivno odreagovale na Gebelsov tekst. Tim tekstom smo hteli da pokažemo kako je ideologija zaista potpuno izgubila bilo kakav smisao. Kada sve partije na identičan način odreaguju na isti tekst, mislim da to dosta govori, nezavisno od toga da li je tekst Gebelsov; a onda, na sve to, tekst još i jeste njegov", priča o svom iskustvu Maja Pelević za beogradski nedeljnik "*Vreme*".¹

¹ Radmila Marković: Gebels je OK (*Vreme*, 12. april 2012.)

Odakle?

Dva mlada umetnika su koristila specijalna sredstva da bi postavili specijalno ogledalo pred političke stranke Srbije (naravno bilo bi interesantno znati koliko bi bili drugačiji rezultati jednog na isti način obavljenog eksperimenta u drugim državama...), a istovremeno ova mala igra ni u kojoj meri nije ometala stranke da završe započete kampanje. Srbija je 6. i 20. maja (na danu drugog kruga pokrajinskih i predsedničkih izbora) izašla pred glasačke kutije, odabrala je, donela odluku i zakoračila je na istorijsku scenu. Ostalo je jedno pitanje– kuda: napred, nazad ili ostati u mestu – a ovo je upravo to glavno pitanje na koje i srpski politički analitičari i uopšte narod ne mogu dati jednoznačan odgovor. Najtačnija je tvrdnja da će njihov odgovor zavisiti od situacije, uloge koju ima kao i partije kojoj pripada.

Da bi mogli istražiti, prema kojem pravcu ide Srbija u 2012. godini, moramo pogledati gde je bila pre izbora.

Posledica prethodnih izbora održanih 2008. godine je ta da je u parlamentu gde ima 250 članova dobila mandat 21 partija. One su stvorile 11 poslaničkih grupa. Među njima je bila najjača Srpska radikalna stranka sa 77 mandata, poznata po *Vojislavu Šešelju*, vođi partije i četniku, koji je već više godina u istražnom zatvoru međunarodnog krivičnog suda u Hagi zbog ratnih zločina načinjenih na teritoriji Jugoslavije. I pored velikog broja mandata njegova partija nije formirala vladu, jer njihova sposobnost za stvaranje koalicija je jednaka nuli (jednostavnije rečeno: ni jednoj ozbiljnijoj partiji nije palo napamet da uđe u koaliciju sa njima). Vladu ja vodio *Boris Tadić*, član Demokratske stranke, koja je bila druga najjača partija sa 64 mandata. Suprotnosti u javnom mišljenju tokom 4 godina su izazvale to da je najvažniji koalicioni partner Demokratske stranke postala Socijalistička partija Srbije; ista partija koja je vladala deset godina, između 1990. i 2000. godine, i u tom periodu je Srbija preživela (i izgubila) 4 rata, bila je međunarodno izolovana, pored rata ekonomiju je još više upropastila neviđeno velika hiperinflacija, a 1999. godine država je preživela bombardovanja NATO što je trajalo 78 dana. Predstavnik partije čiji predsednik je *Slobodan Milošević*, je u poslednjoj deceniji bio *Slobodan Dačić*, on je u međuvremenu preuzeo predsedništvo partije, tako da je postao najneposredniji kolega Miloševića posle osam godina, a danas je predsednik SPS i najvažniji faktor u održavanju stabilnosti vlade a takođe i ministar unutrašnjih poslova Srbije.

Predsednik republike je pre ovogodišnjih izbora bio Boris Tadić, iz DS. On je bio na ovoj poziciji preko 8 godina, od 2004. godine, do 5. aprila 2012. godine, kada je podneo ostavku. Njegova popularnost se menjala, ali u najvažnijim trenucima je uvek uspeo pobediti svog večitog i jedinog suparnika, radikalnog *Tomislava Nikolića* (kasnije je postao buntovnik i formirao je novu partiju). (U Srbiji se predsednik republike bira neposrednim glasanjem). Oni koji ga podržavaju, i ne samo oni nego i Brisel, su videli osiguran put ka Evropi, a njegovi kritičari su ga optuživali zbog sistematičnog kršenja svojih funkcija i ovlašćenja određenih ustavom, kada je reč o važnim državnim pitanjima, o vladi ili o spoljnoj politici.

Što se tiče spoljne politike, svi značajniji učesnici u vlasti su naglašavali pitanje evropskih integracija kao prioritet prvog reda u ovom periodu, ali postizanje istaknutih ciljeva je neprekidno i u velikoj meri bilo otežano zbog dve Ahilove pete srpske spoljne politike: izručivanje ratnih zločinaca Hagu i pitanje nezavisnosti Kosova. Verovatno je ova ambivalencija (sa jedne strane zahtev za priključenje Evropskoj Uniji, a sa druge isticanje nacionalnog interesa i suprotnost među ovima) razlog da su među državljanima podeljena mišljenja u vezi sa pitanjima integracije. Srbija je dobila status člana kandidata, i *Partner Consulting*, firma za istraživanje javnog mnjenja 15. maja, 2012. godine, samo nekoliko dana kasnije, objavila je podatke istraživanja. Uprkos ovim svežim i pozitivnim vestima, malo više od pola anketiranih je reklo da je sve ovo dobro za državu. Na pitanje da li dobijanje ovog statusa znači dobro ili loše za Srbiju, 50,9% je reklo da to znači „uglavnom dobro” ili „veoma dobro”.² Srbiji je– zbog prethodno navedenih razloga –trebalo više od 12 godina da od decembra 1999. godine, kada je Evropa dala šansu državama Zapadnog Balkana da postignu dobijanje statusa člana kandidata na sastanku ministara spoljnih poslova EU 28. februara 2012. godine.

Što se tiče ekonomije, državni dug Srbije na kraju prošle godine je činio otprilike 45% GDP-a,³ što je iznenađujuće nisko ako pogledamo zaduženost država koje okružuju Srbiju, najveće probleme srpske ekonomije ne izaziva državni dug, nego nedostatak svežeg kapitala koji funkcioniše, veliki broj nezaposlenih i korupcija. Sveže procene leta 2012. godine jednog bečkog, međunarodnog instituta za istraživanje ekonomije pokazuju da će ove godine u Srbiji nezaposlenost dostići 27%⁴, a lista *Forbes*-a iz 2011. godine

² http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2012/150312-Partner_Consulting-Istrazivanje-javnog-mnjenja.pdf

³ Dimitrije Boarov: Bez zajmova nema razvoja (*Vreme*, 3. novembar 2011.)

⁴ izvor: <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/334102/Nezaposlenost-raste-na-27-odsto>

koja istražuje najbolje uslove rada, je Srbiju uvrstila na 93. mesto od 134 posmatrane države (među ovima Srbija je bila na 66. mestu na listi korupcije).⁵

Kuda?

Neki politički analitičari su rekli da su promene koje su doneli 6. i 20. maj nalik zemljotresu, i da je sigurno da su rezultati doneli najveći politički zaokret ove decenije. Dok su srpsku politiku '90-ih određivali socijalisti (sa Miloševićem), prva decenija 21. veka je bila decenija demokrata. Ovaj period je doživeo svoj kraj i to pošto je Demokratska stranka izgubila dve najbitnije pozicije u vlasti, a to su vlada i mesto predsednika države.

Rezultati parlamentarnih izbora nisu bili iznenađenje – i dalje presudu ulogu u politici imaju dve partije, Demokratska stranka (67 mandata) i Srpska napredna stranka (73 mandata). Ovi rezultati su značili za obe partije da će sačuvati svoje pozicije koje su i ranije imali, ali najveći pobednik izbora 2012. godine je ipak *Ivica Dačić*, predsednik Socijalističke partije Srbije, ona je dobila četiri puta više mandata nego pre i sa 44 poslanika postali su treća politička snaga u Srbiji. To je činjenica koju su socijalisti iskoristili u tolikoj meri, da je – posle dugotrajnog natezanja - na kraju predsednik partije dobio nalog za formiranje vlade. Ali saveznik socijalista nije Demokratska stranka, njihov koalicijski partner, nego Srpska napredna stranka – ovo je ta promena koju su zvali „zemljotres“, činjenica da su demokrate bile istisnute iz vlade. Vlada Ivica Dačića je formirana 27. jula, a vladajuću koaliciju stvaraju *Srpska napredna stranka*, *Socijalistička partija Srbije*, *Ujedinjeni regioni Srbije*, *Socijaldemokratska partija Srbije* i *Stranka demokratske akcije Sandžaka*, a vlada se sastoji od 17 ministarstava i 19 članova.

Ali osoba koja je poverila Dačića da formira vladu, nije bio Boris Tadić, već Tomislav Nikolić. Ovo se znalo 20. maja, pošto je drugom krugu izbora za predsednika jasno pokazao da Tadić ne može po treći put pobediti svog protivnika: Nikolić je pobedio sa 49,54% glasova, a Tadić je morao još iste večeri priznati poraz sa svojih 47,31%.

Dvojica najvažnijih političara poznatih u javnosti koji su već i u više nego nezgodnim '90-im godinama imali važne pozicije u politici su Ivica Dačić – vidi gore – bio je predstavnik partije Slobodana Miloševića i na taj način je postao poznat u javnom životu, a drugi je Tomislav Nikolić, godinama potpredsednik tadašnjeg koalicionog partnera socijalista, Srpske radikalne stranke na čijem je čelu bio Vojislav Šešelj. Nedvosmisleno je to da su obojica prošli kroz velike promene poslednjih godina: Dačić je potpuno promenio svoju partiju i njen program, a Nikolić je osnovao svoju partiju kako bi se oslobodio Vojislava Šešelja, koji je u Hagu odakle pokušava da upravlja strankom. Njihova politika i retorika je postala mnogo mekša, a ulazak u Evropsku Uniju za obojicu važan cilj.

Šta je izazvalo preokret i slabljenje Demokratske stranke? Naravno ima mnogo političkih analiza i komentara u novinama, ali vladajuće mišljenje je da je pojava svetske ekonomske krize u Srbiji izazvalo razočaranje stanovnika Srbije i oni su svakako želeli promene. Istraživanje javnog mnjenja ovo potvrđuje. Istraživanje časopisa *Nova srpska politička misao* je važno zato što su između 2007. i 2012. godine ukupno 18 puta vršili istraživanje javnog mnjenja na temu opšteg raspoloženja, gde su se često pokazivale dramatične promene u stavovima ispitanika; podatak koji to najbolje ilustruje: kada je 2008. godine formirana vlada Mirka Cvetkovića koju je vodila Demokratska stranka, 47, 9% ispitanika je mislilo da će situacija biti bolja. Na kraju mandata, 2012. godine, je samo 16,6% ispitanika je mislilo tako.⁶ Podaci Saveza samostalnih sindikata kažu da je u Srbiji 2011. god. 100-150 hiljada ljudi izgubilo posao, a 3 godina ranije 200 hiljada. Na kraju još jedan interesantan podatak: politička partija NOPO (*Nijedan od ponuđenih odgovora*) je na izborima dobila 0,59% glasova, i pošto je formalno krenula kao manjinska partija ovaj rezultat je dovoljan da bi partija dobila mandat (njihov program se pojavio u imenu partije).

Kuća sa dvoja vrata

U kom smeru se očekuje da će Srbija krenuti što se tiče spoljne, unutrašnje i ekonomske politike posle dvostruke promene u vladi. Vreme koje je proteklo od izbora do danas je prekratko da bi dobili jasan odgovor na ovo pitanja, ali istovremeno možemo dati i neke zaključke.

Tomislav Nikolić je položio zakletvu 31. maja u parlamentu Srbije, održao je svoj prvi govor kao predsednik, i izrazio je svoje dvostruke postavke ciljeva, koji će verovatno karakterisati srpsku spoljnu politiku u narednim vremenima: "Boriću se za Srbiju koja će biti ravnopravni član EU i koja se nikada neće

⁵ Slobodan Bubnjević: Gde smo i kako nas mere (*Vreme*, 13. oktobar 2011.)

⁶ Milan Milošević: Šta je izborna tema u Srbiji 2012 (*Vreme*, 23. februar 2012.)

odreći suvereniteta i teritorijalnog integriteta, "svog Kosova i Metohije", i "Srbiju vidim kao kuću sa dvojna vrata, okrenuta ka zapadu i istoku"⁷ U skladu sa svojom politikom "sa dvojna vrata", predsednik je krenuo na put u inostranstvu, prva stanica je bila Rusija, susret sa Vladimirom Putina, ruskim predsednikom, tačnije rečeno na kongresu Jedinственe Rusije (28. maja, nekoliko dana pre službene zakletve). Druga stanica je bila Brisel gde je imao sastanak sa Ketrin Ešton, visoki predstavnik EU za spoljnu i bezbednosnu politiku, i umirio ju je da mu "nije ni palo na pamet, da postoji bolja budućnost za Srbiju od one koju EU može pružiti", a istovremeno je posle sastanka sa Hose Manuel Barozom, predsednikom Evropske komisije, rekao medijima da "na sastanku sam morao dobiti potvrdu, da EU nikada neće tražiti od Srbije da prizna da je Kosovo nezavisna država."⁸

Ivica Dačić je 30. jula održao predsednički govor u srpskom parlamentu zbog sastanka o formiranju vlade. Za razliku od uobičajenih programskih govora, neobično je bilo da je "demografsko pitanje" istakao kao prvi i najbitniji problem Srbije: "Naš najveći i najteži problem sa kojim se Srbija suočava je demografsko pitanje: zaustavljanje biološkog pada i izumiranje nacije i stvaranje uslova za porast životne snage naroda. Obnavljanje stanovništva može biti rezultat samo koordiniranih aktivnosti na stvaranju svih preduslova za podsticanje povećanja nataliteta, od stimulisanja rađanja više dece u porodicama, preko pomoći bračnim parovima koji imaju potrebe za vantelesnom oplodnjom, veće pomoći trudnicama i porođiljama, veće društvene brige o deci, ukidanja poreza i ograničavanja trgovačkih marži za opremu za bebe. Podatak da se u Srbiji svake godine rodi četrdeset hiljada beba manje nego što je broj umrlih treba da bude poslednje upozorenje za uvođenje vanrednih mera u ovoj oblasti. Ako se ovakav trend nastavi, za dva do tri veka najdalje, Srbija će ostati prazna."⁹ Najveći deo njegovog govora se odnosio na pitanja ekonomije, istakavši da su ona najveći izazov za vladu: "Srbija je danas u veoma teškoj ekonomsko-socijalnoj situaciji. Prosečna neto plata je pala na približno 340 evra, u čemu nas je pretekla čak i Albanija. Stopa nezaposlenosti je već daleko prešla 20 odsto. Danas je Srbija možda jedina zemlja u Evropi u kojoj je otprilike isti broj onih koji primaju penzije i onih koji rade."¹⁰

Prekomponovanje političke mape

Pravac i smer srpske unutrašnje politike ne možemo zaključiti na osnovu putovanja novog predsednika republike, ni na osnovu govoru predsednika vlade, već na osnovu odluka koje donosi treći centar vlasti. Nisu samo važne odluke Ustavnog suda, nego i politički trenutak u kom ih donose. Ustavni sud je objavio svoju odluku 10. jula, jedan dan pre formiranja treće Pajtićeve vlade u Pokrajinskom parlamentu u Novom Sadu gde većinu mandata imaju demokrate. U Vojvodini, za razliku od vlade Republike Srbije i predsednika republike, Demokratska stranka je uspela da sačuva svoja mesta, pa je 11. jula *Bojan Pajtić* po treći put formirao pokrajinsku vladu.

Odluka suda, o kojoj je već bilo rečeno, je proglasila 22 odredbe Zakona o utvrđivanju nadležnosti AP Vojvodine neustavnim.

Po odluci Novi Sad se ne može smatrati glavnim gradom pokrajine, samo njeno sedište, centar. Sud je oduzeo pravo pokrajini da otvara kancelariju u bilo kom regionu Evrope ili u Briselu. Vlada Vojvodine ne može više poveriti nikakve poslove iz oblasti kulture, obrazovanja i informisanja nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Vojvodina nema pravo ni na to da donosi, izvrši ili nadgleda odluke o poljoprivredi i prostornom planiranju i regionalnom razvoju. Proglasili su protivustavnim članove koje su omogućavali pokrajini da uređuje, razvija i osigurava bilo šta u vezi sa zaštitom prirodne sredine, a i jedan deo članova o lovu i ribolovu. Vojvodina ne sme razvijati strategiju tehnološkog razvoja, ne sme osnivati fondove za kofinansiranje preduzeća visoke tehnologije i ne sme pomagati mladim istraživačima da reše svoja stambena pitanja. Pokrajina je izgubila neke funkcije u energetici: npr. ne sme započeti program razvoja neke grane energetike na svojoj teritoriji, ne sme utvrditi energetske potrebe pokrajine i ne smeju osigurati kapacitet za svoje potrebe.¹¹

Tamaš Korhecz, predsednik Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, je rekao da je odluka Ustavnog suda „za centralizaciju, u stvari protiv decentralizacije“, u vezi sa odlukom koja se odnosi na savete nacionalnih manjina izjavio je: „pokrajina je na osnovu zakona prenela neke nadležnosti na nacionalne savete, dakle trenutno postojeće nadležnosti koje su u domenu nacionalnih saveta nisu

⁷ izvor: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=05&dd=31&nav_category=11&nav_id=614422

⁸ izvor: http://www.magyarso.com/fex.page:2012-06-15_Homokkent_pergo_ido.xhtml

⁹ izvor: http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=630723

¹⁰ Ibid.

¹¹ Evelin Peševski: Izvukli su tepih pod nogama autonomije (*Magyar Szó*, 12. jul 2012.)

ugrožene”¹² Na ovu odluku je reagovao *Bojan Pajtić*, predsednik pokrajinske vlade: ”Mislim da je odluka USS-a posledica i rezultat ambijenta koji je u Srbiji nastao posle 20. maja, ambijenta koji je dao krila svima onima koji su devedesetih godina u ovom društvu diktirali i političke i ekonomske i sve druge prilike.” Istovremeno je istakao: ”Žestoko ćemo se boriti za ono što su prava Vojvodine...”¹³

Sve ovo ukazuje na rastuću napetost između republičke i pokrajinske vlade što se odvija na sceni srpske unutrašnje politike. Suprotnost između Beograda i Novog Sada se razvila u drugoj dimenziji. Ubrzo nakon formiranja republičke vlade, dve najveće snage u vladi, socijalisti i naprednici, izjavili su da će ”gde god mogu, planiraju formirati vojvođanske lokalne vlade na osnovu republičke koalicije”, što znači, da će na nivou lokalne samouprave sklopiti nove koalicije, i samouprave koje funkcionišu samo dva-tri meseca će se u potpunosti promeniti. Dva koaliciona partnera se već bore za vlast u drugom najvećem gradu Srbije, kao što su i najavili, međutim još nisu uspeli oboriti *Igora Pavličića*, gradonačelnika Novog Sada iz Demokratske stranke iz, ali gledajući stvaranje novih političkih koalicija izgleda da je to samo pitanje vremena. Prekomponovanje političke mape srpske unutrašnje politike se dešava u ovim trenucima.

3. septembar, 2012.

Prevodila: Laura Prole

*

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

© DKE 2012

Pažnja! Poštovani istraživači! Ukoliko koristite, odnosno citirate deo teksta, molimo vas da u tom slučaju pošaljite e-mail glavnom uredniku na sledeću adresu: dke@southeast-europe.org. Članak molimo citirati na sledeći način:

Péter Kókai: Srbija: odakle i kuda? (*Prevela: Laura Prole*) *Délkelet-Európa - South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 2. (Leto 2012) 5 str.

Zahvaljujemo se Vašem trudu i saradnji. *Glavni urednik*

¹² Ibid.

¹³ Momir Turudić: Žestoko ćemo se boriti za prava Vojvodine (*Vreme*, 19. jul 2012.)